

VÁNDOR ÉS BUJDOSÓ.

A magyar nemzeti önismeret filozófiájának első kísérlete.

Európa népei között a megértést szellemi eszközökkel előmozdítani korunk egyik legáltalánosabb jelensége. Az egyes nemzetek nagy kedvvel és érdeklődéssel tanulmányozzák egymás jellemét, művészetét, történeti kapcsolatait stb., megszervezik a szellemi együttműködést, de fájdalom, mindez a politikának a nyers önzésre és érdekre épített világában nem sokat számít. Magyarország sorsán sem sokat javítanak ezek a szellemi eszközök, ezt nem az igazsága, hanem elsősorban a politikai, azaz európai konstellációja, a többi népekhez való érdekközössége vagy ellentéte fogják eldönteni.

Prohászka Lajos könyve gondolatgazdasága és úttörő bátorsága mellett már azért is igen jelentős, érdekes és tanulságos, mert az egyes népközösségek szellemének lényegét — fő témájában a magyar népközösségét — mindenkor beállítja az európai sorsközösségbe s ezen keresztül igyekszik az egyéni jellemet, a nemzeti lét legfontosabb problémáit megvilágítani. Tekintve a könyv magyar szempontból vett különös értékét, eszmemenetének legalább rövid kivonatát ismertetjük.

Kiindulási alapja, amely a népközösség szellemi arculatát minden szétágazó vonatkozásaiban érinti, a népközösség sorsa. Ezt szerinte három tényező határozza meg: 1. az élettevékenység, amelyet a közösség kifejt. 2. Az események és hatások, amelyek kívülről érik. 3. Az alkotások, amelyeket létrehozott. Ez az a három vezérmotívum, amelyre Prohászka felépíti a népközösségek tipológiáját. Kár, hogy itt nincs terünk bővebben foglalkozni az egyes népközösségek érdekesítő jellemzésével. A görög kifejező, a római szervező, a középkori zarándok, a spanyol quijotista, a francia stilizáló, az angol telepes, az olasz humanista alapmagatartása a szerző szellemtörténeti tipológiájának mind egy-egy meggyőző magyarázó elvnek bizonyul, amelynek módszeres elemzéséből vezeti le az egyes értékvonatkozásokat. Mindez kitűnő háttérül szolgál a könyv tulajdonképpen két főfejezetéhez, amely a német és a magyar népközösséggel foglalkozik.

Vándornak hívja Prohászka a német lelket, amire előbb éppen az olasz lélekkel való összevetésével az ellentét segítségével világít rá. Mindkettőben a kultúra frissége lüktet; de míg az olasz lélek ifjúsága szellemi típusának befejezettségében gyökerezik, a német lélek magával örökké elégedetlen volta, új formák után való szüntelen sóvárgása adja meg erejét és belső gazdagságát. Mindig, mindenben a végtelenség eszméjét idézi, amelyben világmegismerése és istensóvárgása sajátosan összefolyik. A változás és a végtelenség alapélménye kényszeríti a német sors típust az örök vándorlásra, amelynek szellemét a németiség minden alkotásán megtaláljuk. Ezek teszik lehetővé kulturális megoldásainak rögzítését, az ellentétek teljes kiegyensúlyozását, de ezek óvják meg a túlfelzárkózástól is. A vándorlás az ifjú lélek életformája, akit még lehetőségek hívnak.

Ennek a vándornak történeti sorsban örök társa a rokontalan, magára hagyott magyar. Szerző felveti a kérdést, vajjon miben ismer önmagára a magyar lélek a történelem folyamán? Mi az az őselmény, amelyet még

Kéletről hozott magával? Ezt az őselményt a finitizmusban találja fel, vagyis a magyar léleknek az állandó, a kimért, a biztos felé húzó hajlamában, kozmikus lezártágában. A lekerekítésre törekvő ösztönével erősen körülhatárolt hazát keres magának, kerüli a kolonizációs vállalkozásokat, de hiába zárja el határait, a Nyugat szelleme nem hagyja nyugodni: beleunszolja a változás árjába. Kénytelen kitárni kapuit a vele teljesen ellentétes német szellem előtt, sorsközösséget kell vállalnia vele, de ezzel áldozata lesz a vándor végtelenség vágyának. Így kell folytonosan küzdenie, hol Kelet, hol Nyugat ellen azért, hogy önmagát teljesen fel ne adja, így lesz bujdosóvá saját hazájában. Tipikus magyar alapélmény a függetlenség-vágy. A magyar létalakító tevékenysége csak a biztosban való meghonosulásig terjed, ezért természetes, hogy mindenre gyanakvással tekint, ami beavatkozik, vagy fenyegeti menedékében. Függetlenségét ellenzéki szemmel biztosítja, de ebben a törpe helyzetelőnyökért vívott állandó harcban a történet nagy óráinak szolítása felkészületlenül találja. Így nem marad más hátra számára, mint a magába kuporodott lelki kompenzáció szemléletmódja, az illúziókhöz való menekülés. Az ellenzékiség és az illúziókba fogódzás ősi magyar magatartás, amelyben már benne gyökerezik az elrendeltettség hite, a magyar rezignáció és az irreálitás, a mindenkori menekülés a tények megkötő hatalma elől. Ime, mindezen tulajdonságok csak a teljes lételzártságig vezetnek. Ez a sorsa a magyaroknak: mint költő, mint feltaláló, mint politikus, mindig csak bujdosó Európa népei között. A harcnak nagy szerepe van a magyarság életformájában, de ez nála mindig kényszerült, az életszükséglet felismeréséből fakadó harc. Oligarchikus vonása és jogi formalizmusa is ebből a kényszerűségből folyik. Felül akar maradni és ebben nagy ereje összeforrasztó tényezője a jogi formalizmusa, amely azonban megkötője is a folyton megújuló életszemléletnek.

Ezek után szerző a magyar kultúra eredeti tartalmát kutatja, amelyet a nemzeti öntudatban és a vallásosságban talál fel. E kettőnek összefogódzása valóban kisugárzik az egész magyar kultúrára: szervezeti intézményes nyoma a Corpus Hungaricum szimbolumával, a Szent Koronával. Az örök magyarságnak ez a szimboluma az, amely mint nagy csoda a nemzet életében, megóvta a szétszóródástól, amely hitet adott neki a megtépett, megcsonkított corpus diadalmas restitúciójában. Minden, amit a magyarság a multjában létrehozott, erre a történetfeletti misztikus eszmére mutat. Ha sorsszerű tényezők nem akadályozták volna ezen a téren, okvetlenül eljuthatott volna a magyarság a klasszikáig, vagyis közösségformájának szabad kifejtéséig. Fájdalom, a magyar Szent Korona eszméjének tartós megvalósulását mindig végzetes gátlások akadályozták meg, s csak a magyarság nagy egységvágyának megtestesítője maradt anélkül, hogy ez az egyesülés valaha létre jöhetett volna. Ezért kíséri a magyar alkotások útját állandó rokonalanság, vergődő árvaság s még a legnagyobbaknak is, akik a magyarságnak ezt a tragikus sorsát kifejezésre juttatták, csak magányos élményük maradt, amire résztvétlenség felelt.

Az idegen ráhatások által létrejött módosulások kutatásában szerző kimutatja a germán, latin hatásnak nagy szerepét. Különösen a latin szellem volt a magyarság igazi európai iskolázatója, ezzel a mindig rokonabbnak érzett életformával bővült ki böles meggondoltsága, a hagyományokhoz való ragaszkodása, tekintélyi elve, a satírikus kedv stb. Emellett a germán, szláv, török hatások járulnak hozzá, hogy a magyar lélek lassan úgy áthasonul az idők folyamán, mint Európa népei közül egy sem. A sokféle szellemi hatáson

kívül Prohászka biológiai okokban is látja annak magyarázatát, hogy a magyarság léte nem egységes és folyamatos, hanem örökös megszakításokkal, átalakulásokkal terhelt lét.

Végül az Európa-problémát tárgyalja szerző érdekes és eredeti beállításban. A népek egymásközi meg nem értésének legfőbb oka a túlzott individualizmus és az ebből kifejlődő racionalizáló törekvés. Az egyéniség felfokozott aktivitása teljesen elhomályosítja a látást a *minőségi* különbségek iránt. Csak a kvantitás s nem a minőség számít. Ilyen elfogult beállítással nem jöhet létre megértés, s Európa valóban teljesen a hanyatlás útjára lépne, ha nem volna két népközössége, a német és az olasz, akik megőrizve az eleven érintkezést a lélekkel, ez szellemiségüknek is életmeleg lendületet ad. Tőszomszédságukban a magyarság maroknyi népe, akit nem ért meg Európa, de aki maga sem érti meg Európát, mert szelleméből éppen a legfőbb nyugati vonás, az aktivitás hiányzik. De ez a kis nép mégis erőt jelent. Megvan benne a jóakarát az emberileg jelentős iránt; friss és felhasználatlan vitális ereje nélkül a német és az olasz Európa közepén olyan ellenséggel találná magát szemben, amelyen át veszendőbe menne és erőtlen lenne minden humánus életforma.

Csak röviden ismertethetjük Prohászka professzor nagyjértékű művét. Majdnem a semmiből építette ki a magyar népközösség, a nemzeti önismeret első filozófiáját olyan mély és gazdag gondolat tartalommal, amelynek teljes kifejtése szinte egy életre való programnak is sok volna. A magyar szellem-történet minden ága termékenyítő ihletet meríthet belőle, mert a nemzeti lét legmélyebb problémáira az egyetemes látás fényét vetítette, a részletkutatások egyes területeit nagyvonalú láthatárrá kerekítette. Joggal tarthat igényt minden művelt magyar ember érdeklődésére.

Prahács Margit.

Nyirő József: Uz Bence (Révai kiadás. Budapest, 1936.)

Aki lelki-skorbutban szenved egyoldalú szellemi táplálkozás következtében, temérdek «irodalmi» rizsfelfujt elfogyasztása miatt, akit matematikussá görnyesztett a kiadói ízlés önkénye, számos különböző oldalú szerelmi háromszög-regény által — annak ajánlhatjuk Uz Bencét. Mint lelki vitamint.

Szellemi üdülés mellett valóságos testi jóérzést, felfrissülést nyújt az olvasónak ez a közel háromszáz oldalas írás.

Regény? Nevezhetnénk annak is, de inkább prózai költemény, a székelly havasok, Erdély bérces, gyantavillatos rengetegeinek, tréfákat és meséket ontó hegyi embereinek eposza.

Nyirő Uz Bencéje ritka és szerencsés megnyilatkozása «regényirói» ko-

runknak. Mert ma úgyszólván minden átlagműveltségű ember, ha csak egy kicsit is megszorítja irodalmi nadrágszíját — máris elég épkezláb regényt tud kikanyarítani... Nemcsak a géptechnika szédületes fejlődésének iramát élhettük meg napjainkban — az írástechnika fejlődése szinte párhuzamosan rohan vele.

Soha kor olyan nagy tömegekben, átlag-író és írást, megbízható és ügyes munkát szállító rímkovácsokat nem tudott felmutatni, mint éppen a miénk.

És éppen azért, mert az *írás technikája közkinccsé vált*: az exponálás, felépítés, sőt még az egyén és lélek-ábrázolás is — gondoljunk csak az analitikus-regények jól bevált kliéire, — közvagyon lett. De csak az írástechnika!

Nem a művészi képesség, amely életet lehel a holt anyagba.

Jó író, az átlagon felül, művészi intenzitása, költői hevületének foka emeli ki az irodalmi tömegtermelés dömping-versenyéből, az a mérték, hogy akár az értelem, akár az érzélem milyen tüzével, belső parázslásával nyúl témájához. Nyirő Józsefet rendkívüli hőfokú, szinte fehéren izzó természetszeretete avatja igazi íróvá. Pantheisztikus természetimádása, (ahogy élénk varázsolja az erdélyi rengeteg vadvirágos mezeit, ahogy a havasi legelők félig pogány, félig szent pásztorait megrajzolja) helyenként Knut-hamsuni magasságokra emeli.

Megejtően spirituális és ugyanakkor érzéki képet fest Székelyország izes-színes világáról. Az anekdotaszzerűen egymásbakapcsolódó mesesorozat főhőse Uz Bence, a jég hátán is megélő székely legény, a havasokban bujkáló vadorzó, a székely ravaszság, tréfák, bővérű mesék és babonák megtestesítője. A természet kiegészítő része, szinte együtt léleklizik a fenyőerdőkkel, ha vihar jön az ő kedélye is elborul, akárcsak legjobb barátjáié, Kántor úré — «aki» medve, s többek közt szelídebb és megértőbb az embereknél. Uz Bence, mikor szeretett medvebocsa megbetegszik, ölébe rántja és emígy vigasztalja:

— *Majd megsegít az Isten lelke!*
Ne búsulj!

Bence házat épít Kántor úr segítségével, cudarul megtréfálja medve barátjával a nyelvvizsgáztató román inspektort, rókákat szelidít, mert a kutyára nagy adót vetettek ki. Túlzás? Nem! Aki a székely életet ismeri, jól tudja, hogy az féllábbal mindig a népmesék, erdei és hegyi szellemek birodalmában áll. Hazudik a székely? Nem, csak élénkebb a képzeletvilága, még az egyszerű favágó is állandóan a valóság és a mese mesgyéjén jár. Nyirő története is. Egy könnyes mosolyért, jóízű kacagásért, bármikor szívesen feláldozza a valóságát. Sokszor talán azért,

hogy a humorba kapaszkodó és azzal vigasztalódó küzdelmes sorsú magyar sziget-életének transcendentális oldalait tárja fel. Akihez zord az élet, akitől verejtékes küzdelmet követel a fukar környezet — második világot épít maga köré, mesevilágot, amelyből a végén nélkülözhetetlen valóság lesz.

Bonyodalmas történetet hiába keres az olvasó, a havasi szimfónia kerete Uz Bence kalandjainak és küzdelmeinek sorozata, a széteső epizódokat Nyirő csak lazán fűzi össze. Mit akart az író? Megmutatni egy darab sajtószerű ízű és zamatú erdélyi életet! Kalotaszegi tarkaságú nyelvvel, harsogóan friss színekkel eleveníti élénk Uz Bence világát. Írásnak minden sora él, szinte kézzelfogható! Igaz, hogy a kitünően megfestett kép, ez a hol könnyeztető, hol bőségesen kacagtató történet-sor igényesebb mesét, zártabb kompozíciót is elbírt volna.

Nyirőnek a kompozíció a gyengesége. Ezért bújik ki tüntetően a műfaj törvényei alól.

A regény formáját választja s végül egy fenyőillatos hegyieposz keretein belül anekdotaszzerű novellákat kapcsol össze.

Könyvének végén egy havas karácsonyi éjszakát ír le, amit ebben a részben ad, az tiszta művészet. Egyszerű pásztorai itt túlnőnek a tréfás-hangulatú mese keretein. A bibliai karácsonyi éjszaka fensége sugárzik ebben a részben.

Nyirő Uz Bencéjében érte el írásművészetének legnagyobb magaslatait, kifejező erejének plasztikussága, szóképeink páratlan élénksége, az a képessége, ahogy a humort a tragikummal összeolvasttja, érzékeny és odaadó természetimádata, a természet lelkiségének érzékeltetése — rendkívüli és előkelő helyet biztosítanak neki a modern magyar próza-irodalomban.

Kolozs Pál.

Fejtő Ferenc: Érzelmes utazás.
(Pantheon kiadása, 1936.)

Egyszerű családi látogatás volt ez az «*ézelmes utazás*»: — vissza az ifjúág elhagyott, távoli emlékekből föl-fölsajgó tájaihöz, egy nagy belső megrázkódtatás után a pihentető rokoni légkörhöz. Az utazás azonban nem lesz olyan síma és gondtalan, mint ahogy az első pillanatban föltűnt, — az utazó nemcsak pihen, hanem a régi élmények és az új fájdalom találkozásánál kétségeire is gyógyító feleletet talál. S a felelet, ha nem is meggyőző, de mindenesetre hatásos és színes, s egy nagy, határozott élet-feladatra a gyökeréig polgár és a belátása szerint szociális újító találkozik benne. Hogy az eredmény ezután a fölismerés után mi lesz, arra az utazó már nem válaszol, de valószínűleg nem lesz sokkal több a semminél és alig lesz kevesebb a valaminél. Mert ez a felelet, egy élet megoldása, hamis játéokra kényszeríti vagy a polgárt vagy a szociális újítót, egyik vagy másik okvetlenül vesztes lesz, s az egész kibékülés szerencsétlen kísérlet marad, tűz és víz házassága. Az életforma kényszerűsége követi a meggyőződés hívását: a polgár lekerül abba az osztályba, ahová emberi és társadalmi hite viszi és a szociális megújulásban már a forradalmár, — akinek talán ez a legjobb neve a szociális újító helyett — dolgozik, nemcsak a «harmadik rend» soraiban, hanem a «harmadik rend» számára is, s ebben a pillanatban tavalyi hó, szétfútt füst már a polgári életforma. Vagy pedig fordítva: a polgári életforma ereje lehetlenné teszi a forradalmárt, legyőzve a szociális újító hitét. Ez a végeredményben szép és tetszetős emberi feladat így aztán irodalmias ábránd. Színes buborék, akár egy elsietett gyerek-elhatározás, amely nem törődik a gyakorlattal és nem lesi az elv, a tanítás kacskaringós

útját a valóságban. Fejtő Ferenc, aki ezt az ézelmes utazást leélte, nagyon tisztában van az elv merev természetével, s aligha gondolt komolyan arra, hogy kibékíthet két életszemléletet és egészen furcsa ötlettel egygyűrűhatja a polgári életformában zavartalanul otthonos marxista társadalmi újítót. S aligha gondolt arra, hogy az élmények friss hevében mindössze azt a liberális típust teremti újjá, aki egyformán rossz polgárnak és forradalmárnak, s ézelmes utazásával egyaránt nem szerez örömet sem a polgárnak, sem a forradalmárnak. Így aztán ennek az utazásnak eredménye kibékítheti azt, aki átélte és erre a felemás bölcseségre jutott, de semmiesetre nem nyeri meg azt, akihez valójában szól. Az eredmény hasznát és győzelmét, vagy pedig kárát és bukását Fejtő maga látja meg később és saját-magában, saját emberi lelkiismeretével élvezi gyümölcseit vagy szenved aszálya miatt, — aki azonban kívülről nézi ezt az eredményt és sokban elméletet: a megoldást valóban megoldásnak, az eredményt valóban eredménynek akarja látni, s nem törődik azzal, hogy a megoldás a saját életszemléletének partjáról helyes-e. Mert az ilyen legszemélyesebb útleírásban is irodalmi művet keres elsősorban és nem térítő vagy elriasztó iratot, s a vallomást tevőt regényhősnek érzi, a mű céljában pedig közösebb, elfogadhatóbb értelmet és nem a nagyon érthető lírát.

S a baj aztán ott kezdődik, hogy egy kitűnő, mutatós, fölötte meggondolkozottatú és emberileg mélyen érdekes könyvben nem láthat mást, mint sehídeg-semeleg kísérletet, ki nem érlelt töprengést, a mű remek értékeiben mintákat csak. Mert ez a sajátosan egyéni munka nagyon közös munkája ennek a kornak és lépten-nyomon, legszebb erényeiben és legérdekesebb hibáiban is egy-

aránt Márai Sándorról beszél és a közös hangról, amit egyszerűbb lenne «nemzedéki-modornak», de igazabb «Márai-modornak» nevezni. És nemcsak a stílus Máraié, hanem az egész elképzelése és koncepciója, a szó és gondolat apró ötletei, szinte maguk az élmények, de mindenesetre a belőlük levont következtetés. Először is nyelvét kell figyelni, ahogy Fejtővel az élen ma egy hatalmas tanítványi tábor beszél Márai hanglegjtésével. A szavak válogatott sorát, az ízesen, megvesztegető frissességgel magyar szót és a nemzetközi szellemiség tolvajnyelvének félig zsargon-, félig szak-kitételeit. Aztán az uralkodó kedves — szó ötletének minden keresetlül való hajszolását, a meghökentető, pucárságával a környezetből eredeti zamattal kiváló szokatlanul «nem irodalomképes» kifejezést, amely egy egész mondat, egy egész szakasz hangulatát megadja olykor. Szereti Fejtő is az óvatos nyelvtörténeti kóstogatást, de semmit sem céltudatosan vagy szántszándékkal, hanem csak elegáns ötletszerűséggel, ahogy ráragadt valami avított olvasmányból. Használatos nála is a kevés és sokat szereplő igék szeretete, a sok, pazar jelző használata. Ügyel a hosszabb és rövidebb mondatok váltakozására, a tömondatok és kacskaringós körmondatok furcsa cserélgetésének zenéjére. Eleme az óvatos paradoxon, amely majdnem tréfa, elmés ötlet már és nem kíván gondolat lenni, ami közöl is valamit. Épipy játék, finom és avatott játék, az egésznek érzelmesen cinikus hangulata, kicsit pestiesen csipős borongása, amely távolról sem komoly, fele vice, fele röpke elérzékenyülés. S ez is mindig pontosan ott, ahol a követőtől a Minta hívei már elvárják. Mintha ezekben a külsőségekben Fejtő — és be kell ismerni, vele együtt a tanítványok valamennyien — azzal törődne, hogy a modort hiányta-

lanul adják vissza. De tovább is megy a követésben: elbeszélő modora — hosszú el időzésekkel valami látszólagosan csekély jelentőségű részletnél és gyors összemarkolással a lényegesnek tetsző pontokon — a kicsi kiemelése a nagy rovására, az egyéni fölemelése az egyetemes hátrányára és mindezt az ötletes játék kedvéért, nagyon-nagyon a Máraié. Ott pedig, ahol a legkevésbé kényszerül csak sajátmagából adni, ott is elkerülhetetlenül a Márai világának, sajátágos családi multjának képére hasonítja át még az egész zágrábi rokonkörnyezetét is: az egész családon valami idegen német kishivatalnokigőg és családi elzárkózás, valami összeszorított fogú szenvedélyesség látszik, élénken megcáfolva minden eredeti vonásukat. Behódol a Mintának egész magatartásában: éppolyan kicsit tétova, kicsit meg céljait és önmagát nagyon ismerő kultúr-csavargó, aki eleve csodálkozik mindenben, aki messziről jött ember a velejéig és mégis egyszerű rajongó, egyszerű megtért tékozló. Nagyon nem a saját vonásai azok, amiket hirdet: hagyomány-vágya, polgári szabályossága, céltalansága és kiábrándult fanyalgása. S a legfontosabban nem az övé: öröme az ellentéteken. Ezzel az egész könyv valami hamisítatlanul egyénietlen, más-munkája hangulatot kap: ha avatott olvassa el egy sorát, egy szakaszát, Máraira hajlandó esküdni fenntartás és habozás nélkül. De menti Fejtő Ferencet és értékes, meggondolkoztató, férfias szándékú könyvét, hogy nemcsak nála jut erre az ézésre az avatott, hanem nemzedékeknek csak egy kicsit is önállótnak, kicsit is kíváncsi tagjainál is. Fejtő határozott mondani-valójú és határozott élet-szemléletű esszéista és így végeredményben pontosan ellentéte annak, aki a könyvet írta.

Thurzó Gábor.

Pusztá Sándor : Jegenyék, üzenem a Nyárnak. (Versek. Pilisvörösvár. 1936.) — Pusztá Sándor lírája ahhoz az új katolikus költészethez tartozik, melynek alapformáit Sik Sándor teremtetete meg, élménymódját pedig Mécs László szélesítette el. E két indítóerejű egyéniség a téma-látás és átélés újszerűségével felbontotta a katolikus líra hagyományait, friss, szokatlan, merész benyomások felé fordult, formailag világi testvérehez rokonult s így szőtte meg a maga költői köntösét. Akik utánuk jöttek, akár tudatosan, akár tudattalanul, — a lelki genesis az egy kor-élés összetartozásában magától van adva — erre a szabásra mintázták lírai megjelenésüket, úgy, hogy bizonyos megmerevedések — nevezzük ezt akár utánzásnak, akár iskolának — korábban álltak be, mint az a katolikus szellemű lírának továbbfejlődése vagy elmélyítése szempontjából kívánatos lett volna. Igen kevesen vannak, akik egyéniségük útján és jogán át tudtak törni az elakadási veszélyén s az igazi tehetség szabadságának mérték adni azt az újat, melyet minden költő jelent a világon.

Pusztá Sándor költészetén is érzik, hogy honnan jött. Erős egyéniségével azonban fel tudta szabadítani magát, hagyományai feloldódtak benne s csak életérzései kiélésé módján csillan fel ihletői élmény-hullámozgatásának egy-egy rajta maradt reflexe. Egyébként líraisága dús, erős feszültségű s finom fogékonyságú. Érzéseinek befelé nincsenek olyan mélységbe futó kapcsolatai, mint amilyen gazdag is sokszínű képzeletének külső analógiákat átdolgozó és áthasonító elevensége. Mély evangéliumi és szociális érzései itt nem egyszer monumentális távlatokat sejtenek és nyitnak anélkül, hogy szónokias programokban vesznének el. Arról azonban nem tud lemondani, hogy a szép, önmagáért érvényesülő és élő

szót néha ne szeresse jobban, mint a vers fegyelmét. A szó elegáns lendülettel, a maga hangzását élvezve, kiugrik a mértékből vagy a szabad folyás lüktetéséből, külön ragyog, de a ritmus üresen és erőtlenül sodródik tova.

A verskötet költői szépségei, fölemelő, nemes világa igaz gyönyörűséget jelentenek. Hiszünk abban, hogy Pusztá Sándor fejlődése során még sokszor meg fogja számunkra ezt az élvezetet hozni. — ss.

Sinka István : Pásztorének. (*A Kazinczy Szövetkezet kiadása. Makovits Jenő illusztrációival.*)

Szeretném ideírni hangzatos rövid kijelentéssel ezt a mondatocskát, hogy : Sinka István magyar parasztköltő. Jólesnék ez mindenkinek ; a hamisítatlan magyart, a parasztot hallani saját hangján énekelni. Manapság egyre nagyobb az érdeklődés a paraszt-írók és művészek termékei iránt. A modern fáradt lélek őserőt, őstehetséget vágyik hallgatni. A köztudat talán Sinkában is ezt keresné, szeretné megtalálni és érdekes, hogy az egyszerű sorsú pásztor unokából, kálomista harangozóból mindez hiányzik. Sinka István költő, mindegyre kevesebb az ; magyar is, paraszt is, — de nem mint költő. Az ő művészete távol esik egyszerű életétől, azaz hogy úgy jelenik meg, zsinórosan, ünneplésen és kenetteljesen.

A Pásztor-ének a saját élete, rokoniái, sorstársaié, akiknek köréből titkos vágy húzta ki, mikor megismerkedett a betűvel és a gondolattal. Tényleg felül is emelkedik környezetén : költő lesz, mégpedig modern költő, expresszionista. De csak a furllyát fujja tovább, tikkadtan, mint egy keleti pásztor. Van ebben a hosszú költeményben egy csomó szlávosszentimentalizmus, végtelenbe érő lendület, mindent magába ölelni vágyó pantheizmus. Egy csomó mé-

labú, de ez nem paraszti mélabú. Így lesz a Pásztorének is egy nagy szétfolyó, de szép és igaz szívből jövő érzelem-áradás, melybe itt-ott Ady génusza is belezúg:

Haj tenyéryi föld, országom!

Belőled hegyek nőnek,
tüzes, vad nyár nő,
hol szomján halnak meg a vágyak.
S a vágy fia, hej, az ő paraszt
s a paraszt szép fia: istenállat,
itt halálba lönek a nyilak,
Mert a temetőknek itt telni kell . . .

Ösztönös és fanatikus versíró, akibe szorult egy kis lázadás is, de ez sem világnézetében, hanem feszülő exaltált pózában fejeződik ki. Urakra, mint «nadrágosokra» többször történik ugyan célzás, talán ebben maradt meg parasztnak, szolidárisnak sors-testvérei iránt. Fájának leigázott sorsa édes-keserűen fáj neki, de azért ernyedt ujjakkal, nem ököllel pengeti a hangokat.

Sinka István tehát művész. Nem parasztköltő s ez még talán a legcsodálatraméltóbb, hogy elzártan önmagától is eljutott eddig a fokig, lelkének szabadröptű, sőt nem egyszer féktelen izmusokba vesző kifejezéséig.

Kiss Tamás.

Váth János: Szent László népe. (Szent István-Társulat kiadása.) — A «Nádi farkas» különös látású s a magyar nép fátumos, küzdelmes élet-sorát oly sokfélekép megszólaltató, de lelke mélyén mégis optimizmusra hajló írója ezúttal az elszakított Erdély egy parányi földdarabját, a színmagyar Szent Lászlót keresi fel képzeletével.

Amerikás magyarokról beszél ez a regény. A három Máthé-testvérről, akik hitelt adnak a kapzsi és idegenvérű kivándorlási ügynök Potemkinfalvakat varázsló ígéreteinek, Kana-

dába mennek «szerencsét próbálni.» A valóság pedig az volt, hogy «lovak voltak a ló helyett, barmok, a barmaik mellett. Se éjjelük, se nappaluk. Lábaik akár a térdükig, karjukat akár a könyökükig elkopthatták volna, ha szívós székelyek nem volnának, akik még a jég hátán is megélnek . . . Köröskörül embertelenség. Senki se akar barátot, csak pénzt, pénzt, hogy mikor megszerezte, hátat fordíthasson szenvedése helyének, mely nem hazája, melyhez csak a véres verejték köti ideig-óráig.»

A kis Máthé Veront csellel szakítja el testvéreitől a «kufár», hogy a leánykereskedők könnyű zsákmányul szerezze meg. A somlói Szűzanya azonban nem hagyja el a székelty! Anti és Gábor hazatérnek hatévi felőrlő munka és leirhatatlan szenvedés után, kicsit összetörve ugyan, de megtollasodva és fölemelt fővel, mivel most ők a falu legmódsabbjai. Máthé Veron is hazaszökik, szegyeiben is csodálatosképp megőrizve lelki egyensúlyát, belőle a falu bábája lesz, hogy becsülettel bekapcsolódjék az «egykes» székelyvér mentési munkájába.

Váth János paraszttjai keményhjú agyafurt, téphetetlen gyökerű, hibákban és erényekben hamisítatlan székelyek, földéhesek és rugalmasak a megpróbáltatásokkal szemben. Közöttük és bennük lélekliz az író, dédelgeti és símogatja őket szerelmes tekintetével. Tény az, hogy ő «Zalaországban» él, a dunántúli tájnyelvet beszéli, de a magyar faj lélektárlása, érzelmi élete szorosan zárt egység. A székely valamivel életrevalóbb, nyugtalanabb szellemű a dunántúlinál. Váth János jól tudja ezt, szülőföldje mintáin elindulva igazi székelyeket teremt. Alakjainak minden szava, mozdulata realitás, pillanatfelvétel, ellesettségek. A népi mesélő sohasem apadó talentumával bogozza, szövögeti a falusi élet egy-

szerű, szomorkás történeteit. Írásain meg-megcsillan hivatásának fémléle, a félreismerhetetlenül purifikáló, oktató tendencia. Előadásmódja — mint a falusi ember beszéde — súlyosléptű, tömör, szűkszavú.

A drámaiság fojtott levegője árad szét sorairól, mely nemcsak az ő légköre, hanem a termőfölddel és sorscsapásokkal bírkózó magyar népé, melynek oltogatását, nemesítését immár negyedszázad óta töretlen buzgalommal szolgálja.

Hunyady István.

Cs. Szabó László : Két nap Párizsban. Utikalauz felnőtteknek. Budapest, 1936. Nyugat.

Több ez a szép kis könyv egyszerű utikalauznál. Szerző az új Parmenides az ifjú vágyak városában. A márványtömböket szólaltatja meg, melyekből a történelmi palotákat építették és a kicsi gránitkockákat, melyekből egyszer régen a nagyvárosi utcát kubikolták össze. Új Parmenides és ért a kövek nyelvén, amelyek ennek a lihegő metropolisznak, az európai történelem örök főszereplőjének nagy bűneit és kicsi botlásait, napja delelőjét és hanyatlását, az életfolyamatban robbantó erejű megmozdulásait és buta kis csútságait mondják el. Az anekdotonokról szólnak a házak és az utcák ebben a könyvecskében, amelyekről még az igazi Párizs-ismerők is keveset tudnak, mert baedekerekben és guide bleukben sohasem tesznek róluk említést. Pedig ezek azok az elemek, apró fonalak, melyekből az élet-szövet összefonódik, melyek azt a valódi, emberi világváros-arcot meg tudják nekünk mutatni. Igazság szerint nem is adatok ezek, inkább a kövek között élő szellem megnyilatkozásai.

Igen, szerény kis cím ez: Utikalauz felnőtteknek, mert nemcsak a látó szem és a szomjasan odaillesztett fül tapasztalatai e szépen és magyarul

megírt lapok, de a gondolkodó elme élményei is. A gondolkodó emberé, aki tudja ezt a várost, — történelmével, végzetével, furcsa össze-vissza népével, borzalmaival és áldott szépségével és ezt így mind együtt szereti. Érti és értékeli, mert tudja, hogy ez a város Európa tanítómestere, bűnreccsábítója, de a halhatatlan eszmények felé irányítója is.

Az új Parmenides felnőtteknek írt kis utikalauza az ifjú álmok városában tehát védőbeszéd, — józan kritikával, el nem múlt szerelemmel.

Dénes Tibor.

Hugh Walpole : A Herries-család. (A Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1935.)

Az imponáns (több mint 2000 oldalas) tetralógia eredeti angol címe: «Herries : A Family Chronicle» talán egy árnyalattal még jobban megközelelti azt a tartalmat, amelyben egy angol nemesi család, a Herriesek története az olvasó elé tárul közel kétszáz esztendőn át, 1735-től majdnem napjainkig. A népszerű és az egész angol nyelvterületen igen jól csengő nevű írónak főműve ez a hatalmas munka, amely iskolás műfajmeghatározással történeti regény, vagy még pontosabban nemzedék-regény. Ezen a téren már van néhány előzője az írónak, hogy csak Balzac «Comédie Humaine»-jét, Zola «Rougon Macqart» sorozatát, Galsworthy fölényesen hidedeg «Forsythe Saga»-ját, vagy Thomas Mann «Buddenbrook háza»-át említsük.

Az átöröklődés kérdése, az egyes tulajdonságok továbbélése az utódokban sokszor a legellentétebb körülmények közt is kedvelt témája volt az irodalomnak a multban és még inkább az ma, amikor az eugenetika az átlagolvasót is érdeklő tudományág. Walpole-nál azonban csupán másodlagos probléma az, hogy az a sok szellemi és lelki adottság, mondhatnánk az a bélyeg, amely láthatatlanul

és mégis érzékelhetően ott izzik Francis Herries, a Herriesek «falurosszának» homlokán, hogyan jelentkezik a második házasságból született leányánál, Judith Parisnál, annak fiánál, Adam Parisnál és végül Vanesa Herriesnél. Az író inkább «csak» történeti regényt írt — tegyük hozzá — a szó igazi értelmében való, izzig-vérig történeti regényt. Walpole műve nyugalmasan áradó, hőmpolygó, szinte homerosi epika, hőse nem is *egy* ember, nem is a Herries-család (sőt még nem is az *angol* ember, bármennyire is jellemzően angol lélekben-testben valamennyi Herries), hanem az ember általában, az emberi sors, az élet és halál. Anglia a frissen épülő világbirodalom éppen azt az időt éli, mint Róma a második pún háború után. A Clive által meghódított India mesés kincsei már özönlenek Británia földjére, de a szigetországban mégis válság tombol és belső viszályok, a hannoveri ház és a jakobiták küzdelme s gazdasági terhek sorvasztják. Nem csak időben ágyazza szélesre a cselekményt Walpole (Anna királynőtől Viktóriáig), hanem térben is. A Skócia sziklái közé exponált történet mindig jobban szélesedik, dagad és már nem is az istenhátamögötti Herries a színhely, nem is Keswick, Maryport, Borrowdale, hanem a cselekmény túlcsap a Cumberland grófságon át az egész szigetországra. Sőt a kontinensre is és szinte beleölel a regény fekete betűi közé mindenkit, aki ebben a másfélszáz esztendőben élt. Furcsa és érdekes, vadregényes világ az, ahová az olvasót a romantikus hajlamú Walpole vezeti: Fe-

lete hegyek, tarajos sziklák, sötéten borongó erdő, komor nemesi kastély, amelynek rozzant tetőzetén becsurog az esőlé és benn a félhomályban a viaszgyertyák lobogó és a kinti vilámcsapással összefolyt fénye kísérteties világot vet az ősök, falonlógó megbarnult képére . . . Mintha Scott Walter már kóstolót adott volna nekünk ebből a hangulatból, csakhogy Walpole a modern ember számára eleveníti meg ritka művészetével ezt a vidéket. Ő, aki Cumberlandban töltötte fiatal éveit, látta ezeket a hegyeket, völgyeket, kísérteties kastélyokat és saját fülével kaphatott ízelítőt abból a boszorkány-hitből, amelynek áldozata lett az első kötetben Mrs. Wilson, a szegény egyszerű öregasszony. Walpolenál nem csak az emberek élnek, hanem mint valami naiv eposzban az élettelen tárgyak is megelévednek és belefolynak a cselekménybe. Még a híres angol ködöt is, amely mint minden illúzió, hangulat gyilkosa szokott jelentkezni a költőknél annyihelyt, olyan festőien kelti életre: «David maga is élőlénynek érezte a ködöt. Úgy tetszett neki, mintha hason csúszna feléjük, megnyálná a lovak patkóját, aztán felemelné dagadt fehér karját, körül fogná a nyakukat, majd egyszerre fojtóvá sűrűsödnék, aztán hirtelen megritkulva pókhálószerű fátyollal vonná be a bokrokat». Még csak annyit említünk meg, hogy az első kötet fordítási munkáját Ruzitska Mária a többiekét Tábori Pál dr. végezte művészettel és finom megérzéssel a mű belső szépségei iránt.

Mihály László.